

НІМЕЧЧИНА #5

ДРУГА СВІТОВА ВІЙНА

1939 – 1945 роки

4 окупаційні зони

Близько 12 років шляху
до економічного лідерства

Найважливіше — свобода підприємництва.

Після поразки у Другій світовій війні Німеччину поділили на 4 окупаційні зони, які контролювалися США, Великобританією, Францією та Радянським Союзом. Економіка була в жахливому стані: велике безробіття та інфляція. 20 вересня 1949 року на території західних окупаційних зон союзники утворили Федеративну Республіку Німеччину (ФРН).

Першим канцлером ФРН став Конрад Аденауер, а першим міністром економіки — баварський професор-економіст Людвіг Ерхард. Це яскравий приклад, коли вчений успішно реалізував свої ідеї на практиці. Він увійшов в історію як автор **німецького економічного дива**.

Ерхарду довелося діяти в умовах контролю окупаційної американської адміністрації та поширення ідей планової економіки. Він упорався з обома перешкодами. 1948 року Ерхард м'яко скасував державний контроль за цінами та зняв з банків адміністративні обмеження. З'явилися передумови для розвитку ринку та нові можливості для реформ.

Нові гроші та фінансова дисципліна

Важливою складовою економічної політики Ерхарда була стабілізація валюти. Першою почалася грошова реформа: ввели нову валюту — дойчмарку. Кожен громадянин отримав 40 нових марок, потім до них додали ще 20. Перерахунок старої валюти на нову відбувся за наступним співвідношенням:

- 1:1 для пенсій, зарплат та квартирних платежів перераховувалися за курсом;
- 1:10 для половини готівки, заощаджень і зобов'язання підприємств;
- друга половина тимчасово заморожувалася з подальшим обміном за курсом 1:20.

Усі підприємства отримали кошти для виплати першої заробітної плати. Реформа швидко відновила цінність грошам та скоротила надмірний обсяг грошової маси в обігу. Ерхард вважав, що **стійкість валюти має стати одним із головних прав людини**, яке кожен громадянин вправі вимагати від своєї держави.

Паралельно міцніла відома німецька ощадливість. Жодного латання бюджетних дірок, — таким принципом керувалась команда тогочасних мінекономіки й мінфіну ФРН! За спогадами сучасників колега Ерхарда міністр фінансів Шефер міг будь-кому відмовити у непередбачуваних видатках словами "грошей немає і не передбачаються". Навіть Аденауер не наважувався сперечатися з Шефером у його бажанні зберегти затверджений бюджет.

Зменшилася частка держави в економіці. Видатки на державну та місцеву владу були скорочені до мінімально необхідних. Кількість їхніх працівників також зменшилась.

Інвестиції в науку та людей

Натомість витрати на науку та конструкторські розробки зросли майже у 5 разів. У результаті науково-технічного прогресу на 60% зросла продуктивність праці.

Загалом повоєнна Німеччина була країною великої кількості дешевої робочої праці. За умов належної кваліфікованості - це важливий чинник економічного зростання.

Після війни до країни повернулося понад 10 мільйонів німців. У тому числі це були прогресивні та розумні люди, які раніше втекли від гітлерівського режиму. Повернувшись, ці люди змінили Німеччину: вона стала толерантнішою та гнучкішою.

Також молоде покоління німців хотіло якомога швидше вибратися зі злиднів, наполегливо працюючи. У той час гартувалися працелюбність і цілеспрямованість німецької нації.

У своїй книжці "Добробут для всіх" Ерхард писав: "Нам вдалося не лише дати їжу та роботу населенню, яке збільшилося на четверть, але й підняти добробут населення на рівень, який перевищив кращі довоєнні роки". Американський план Маршалла відіграв у цьому ключову роль.

План Маршалла: кредит як інвестиція

Зруйнована країна як величезний ринок збуту. Цей принцип врахували американські економісти, кредитуючи повоєнну Європу. План Маршалла мав новий спосіб розрахунків за кредитами, який провокував багаторазове збільшення задіяних коштів.

Наприклад, німецький завод замовляв деталі в США. Проте американський виробник цих деталей отримував за них гроші (у доларах) не від замовника, а з урядового американського фонду плану Маршалла. А завод вносив еквівалентну суму (у німецьких марках) до спеціального європейського фонду. У свою чергу, фонд фінансував довгострокові пільгові кредити європейським підприємствам.

Урешті, в міру повернення підприємствами своїх боргів, кошти фонду дозволили європейським державам розплатитися з США.

Кошти за планом Маршалла переважно йшли на оновлення виробництва та створення нових галузей. Міністерство економіки направляло інвестиції на розвиток основних галузей промисловості: хімічні підприємства, металургійні, машинобудівні, електротехнічні заводи. Для забезпечення працею нових галузей, уряд вживав заходів з перекваліфікації людей без збитків для них. Виділялися субсидії на навчання та переселення робітників.

Особливо заохочувалися підприємства, що працювали на експорт. Уряд брав на себе частину ризику у торгових операціях; напряду фінансував великі експортні заходи; надавав податкові пільги. Експорт сприяв зростанню золотих і валютних запасів ФРН.

Важливим для відновлення економіки Німеччини став підйом автомобільної промисловості. У 1950 році Volkswagen почав виробляти всесвітньо відомі «жуки», що витримали жорстку конкуренцію навіть на ринку США.

Крім промисловості, розвивалося сільське господарство. Аби досягти довоєнного рівня знадобилося 8 років. Цьому сприяла земельна реформа, за якої основну частину земель отримали середні та дрібні власники.

Конкурентна економіка та житловий бум

Монопольні об'єднання суворо каралися за обмеження конкуренції і необґрунтоване завищення цін. З іншого боку Уряд відкидав необґрунтоване (тобто нічим не підкріплене) зростання номінальних доходів населення. Аби більше мати треба було більше виробляти. А кінцевою метою будь-якого господарювання, за Ерхардом, могло бути лише споживання.

У 1950-х роках успішно нарощувалося житлове будівництво. Зведення доступного житла стало національним пріоритетом. Особлива увага приділялась будівництву житла для малозабезпечених. Половина нових квартир були соціальними, тобто надавалися населенню зі знижкою. Масштаби будівництва ілюструють наступні цифри:

- 10% працюючих німців були зайняті у будівництві;
- збудували 250 млн. кв. м житла (5 млн. квартир);
- 30-50% державних інвестицій ішло в будівництво.

У 1963 році на 100 жителів ФРН припадало 30 квартир. Кожна сім'я мала окреме помешкання. Окрім соціальної функції, великий розмах будівництва стимулював швидкий розвиток суміжних галузей та всієї економіки.

Рецепт успіху

В Україні періодично актуалізується тема застосування досвіду «німецького економічного дива». З більшою інтенсивністю це відбувається після значних потрясінь: виборення незалежності 1991-го, Помаранчевої революції 2004-го, Революції Гідності 2014-го. Цілком очікувано, що так станеться і 2022-го після завершення російсько-української війни. Дотепер найактуальніші експертні коментарі зібрали у видання за підтримки Фонду Конрада Аденауера 2015 року [1]. Радимо ознайомитись.

Безперечно німецьке економічне диво відбулось в іншому світі та за інших обставин. І справа не лише у часовому розриві в 70 років, але й у тому, що від економіки повоєнної Німеччини майже нічого не лишилося. Російсько-українська війна триває, але сподіваємось, вона закінчиться за більш сприятливих для України обставин*. Тож із різною мірою адаптивності для України можуть стати в нагоді:

- 1 стабілізація валюти і прийняття її стійкості як одного із головних прав людини – громадянина України;
- 2 ефективне планування видатків публічних коштів і жорстка фінансова дисципліна;

* Публікація готувалась у квітні-травні 2022 року.

- 3 зменшення частки держави в економіці та податкова гнучкість;
- 4 інвестиції в науку та швидке впровадження вітчизняних інноваційних рішень;
- 5 перекваліфікація населення для роботи в перспективних сферах;
- 6 залучення міжнародних інвестицій;
- 7 заохочення експорту конкурентних товарів на відміну від переважаючого довоєнного продажу сировини за кордон.

У 1956 році Німеччина розплатилася з боргами та сама стала кредитором. Від початку реформ Німеччині було потрібно приблизно 12 років, щоби пройти шлях від повної розрухи до лідерства у світовій економіці.

Називаючи фактори успішного розвитку, Ерхард говорив, що це:

- 1 винахідливість підприємців,
- 2 дисциплінованість і працьовитість робітників,
- 3 вміла політика уряду.

І найважливіше — **свобода підприємництва**.
[2, 3, 4, 5, 6, 7, 8].

Цей матеріал підготовлений в рамках комплексної роботи
"Дослідження практик відновлення країн після руйнації".

Повний текст дослідження й методологія будуть доступні у розгорнутому матеріалі команди
АЦ "Інститут аналітики та адвокації" згодом.

Детальніше про нас: iaa.org.ua

Якщо Ви маєте пропозиції або доповнення, які на Вашу думку, нам слід врахувати для покращення цього дослідження, напишіть нам на адресу: mail@iaa.org.ua або у соціальні мережі: facebook.com/iaa.org.ua.

Автор: Олександр Ткаченко
Дизайн: Катерина Кисла, Олена Овсяник

Віримо у нашу перемогу!
Все буде Україна!

Цю публікацію було підготовлено за фінансової підтримки Європейського Союзу.
Її вміст є виключною відповідальністю ГО «Інститут аналітики та адвокації»
і не обов'язково відображає погляди Європейського Союзу